

Maximos z Tyru

František Škvrnda ml.

Škvrnda, F. ml.: Maximos z Tyru. In: *Ostium*, roč. 15, 2019, č. 2.

Jedným z mnohých paradoxov antickej filozofickej literatúry zostáva skutočnosť, že o autoroch zo starších období sa nám zachovali relatívne podrobné biografické informácie, no žiadne pôvodné diela, zatiaľ čo o autoroch žijúcich a pôsobiacich v neskorších dobách sa nám neraz zachovali relatívne ucelené autorské texty, no žiadne biografické informácie.^[1]

Do tejto druhej skupiny môžeme zaradiť aj Maxima z Tyru, autora, ktorý žil a tvoril v období tzv. druhej sofistiky.^[2] Od Maxima sa nám zachovalo až štyridsať jeden rečí (λόγοι), súhrnne nazvaných *Prednášky Maxima z Tyru, platónskeho filozofa, počas jeho prvej návštevy v Ríme* (Μαξίμου Τυρίου Πλατωνικοῦ φιλοσόφου τῶν ἐν Ῥώμῃ διαλέξεων τῆς πρώτης ἐπιδημίας). Ide o zbierku kratších textov na rôzne filozofické témy, ktorá predstavuje mimoriadne bohatý zdroj pre historické, filozofické a filologické skúmania.

Napriek tejto skutočnosti zostávalo dielo Maxima z Tyru na okraji záujmu už počas renesancie.^[3] Situácia sa začala pomaly meniť až koncom 20. storočia, kedy vychádzajú hneď dve kritické vydania jeho textov^[4] a tiež anglický komentovaný preklad s rozsiahlou úvodnou štúdiou o Maximovom diele a myslení.^[5] Verdikty moderných bádateľov vyznievajú však značne v neprospech Maxima: jeho dielo spadá do žánru „philosophy made easy“,^[6] pričom samotný Maximos bol skôr sofista ako filozof,^[7] prípadne, z viacej ústretového hľadiska, „filozofický rétor“ Apuleiovho razenia.^[8] Ak sa jeho meno skloňuje v prácach moderných bádateľov častejšie (čo je pomerne ojedinelý jav), je to takmer výhradne v literárnom kontexte.^[9]

Takéto hodnotenia Maxima z Tyru by nás však nemali zvädzať k tomu, aby sme v ňom videli nezaujímavého a povrchného autora. V prvom rade, zložitý vývoj filozofie naprieč storočiami spôsobil, že mnohí bádatelia očakávajú od filozofických traktátov abstraktnú hĺbku a riešenie zložitých metafyzických otázok. V druhom rade netreba zabúdať ani na kultúrne prostredie, z ktorého Maximos pochádzal a ktoré formovalo jeho myslenie.

Druhá sofistika

Obdobie, v ktorom Maximos žil a pôsobil býva niekedy označované aj ako obdobie renesancie gréckej filozofie a kultúry, ktorá zažíva nečakaný rozmach a stáva sa súčasťou života najvyšších politických kruhov rímskeho impéria. Súčasní autori zvyknú charakterizovať druhú sofistiku v troch rôznych rovinách. Označuje:

- a) historické obdobie vymedzené helenizujúcimi rímskymi cisármi a aristokratmi, ktorí podporujú návrat k zlatému veku Atén a Sparty;
- b) literárny *Zeitgeist*, ktorý spočíva v exaltácii klasických gréckych epických diel a autorov a spôsobu archaického videnia sveta;
- c) renesanciu klasického gréckeho rečníckeho štýlu a rečníckych deklamácií, ktoré demonštrujú filozofické ideály.^[10]

Z textovo-kritického hľadiska je pre nás toto obdobie zaujímavé najmä preto, že nám zachovalo

bohaté zbierky diel profesionálnych vzdelancov, ktorých pôsobenie by sme mohli prirovnať k našim rockovým a filmovým hviezdám.[11] Cestovali z mesta do mesta a usporadúvali prednášky pre širšie kruhy vzdelaných rímskych občanov, ktorí im za to platili nemalé sumy peňazí[12] a často sa dostávali do vysokých politických funkcií vo svojich rodných mestách alebo provinciách.[13]

Do druhej sofistiky bežne radíme autorov, akými sú Dión z Prusy (40-115 po Kr.), Plútarchos z Chaironeie (50-120 po Kr.), Favorinos z Arelaty (80-160 po Kr.), Polemón z Laodikey (90-144 po Kr.), Ailios Aristeidés (117-181 po Kr.), Apuleios z Madaury (124-170 po Kr.), Aulus Gellius (125-180 po Kr.), alebo Lúkianos zo Samosaty (125-180 po Kr.). Hoci niektorí z týchto autorov boli skôr filozofmi než sofistami,[14] tak vo všeobecnosti platí, že ich diela predstavujú eklektickú zmes filozofických a rétorických prvkov, ktoré neumožňujú jasnú dištinkciu medzi filozofiou, rétorikou a sofistikou.

Život

Maximos z Tyru je z jednej stránky typickým predstaviteľom druhej sofistiky, no jeho zaradenie do tohto obdobia vyvoláva určité pochybnosti a vyžaduje si detailnejšie vysvetlenie. Hlavným problémom je nedostatok informácií o Maximovom živote. Maximos očividne nebol natolko slávny a významný, aby sa dostal do Filostratovej zbierky životopisov slávnych sofistov a ani iní autori druhej sofistiky ho nikde nespomínajú. Druhý problém je rukopisná tradícia, ktorá nám uchovála jeho dielo a ktorá nám ho zobrazuje skôr ako platónskeho filozofa, než ako sofistu.

Začneme najprv stručnou analýzou správ o Maximovom živote. Zo správ iných antických autorov sa zachovali len veľmi strohé informácie, prakticky o ňom existuje len jediný záznam z obdobia byzantskej ríše: „Maximos z Tyru, filozof zdržiavajúci sa v Ríme počas vlády Kommoda. O Homérovi a o tom, čo pre neho znamenala filozofia ľudí z dávnych čias. O tom, či Sókratés konal dobre, keď sa neobhajoval. A iné filozofické otázky.“[15] Maximos teda niekedy v rokoch 177-191 po Kr. prednášal v Ríme o filozofii. Moderní bádatelia uvažujú nad tým, či by sme nemohli Maxima z Tyru stotožniť s Cassiom Maximom, istým féničanom, ktorého vychvaluje ako svojho patróna Artemidóros z Efezu. Evidencia, ktorá by podporovala takúto hypotézu je však veľmi slabá.[16] Zostáva nám teda obrátiť sa na správy samotného Maxima, ktoré o sebe uvádza vo svojom diele.

Zo slov samotného Maxima však budeme sklamaní: Maximos o sebe prezrádza len zaujímavosti, ktoré ho štylizujú do role sčítaného a scestovaného človeka. Údajne videl na vlastné oči posvätný kameň Arabov,[17] rieky Maiander a Marsyas vo Frýgii.[18] Na vlastné oči videl dokonca aj bohov Héraklea a Asklépia a tiež božských Dioskúrov, ako v podobe žiariacich hviezd vyviedli loď z búrky.[19] Vidíme, že na jednej strane bol Maximos naozaj dieťaťom svojej doby – potulný rečník-sofista-filozof, ktorý sa snaží zaujať svoje publikum demonštrovaním osobnej skúsenosti s nadprirodzenom, resp. tým, že pozná najvzdialenejšie kúty vtedajšieho známeho sveta.

Dielo

Na druhej strane tu je rukopisná tradícia. Najstarší rukopis, na ktorom sa nám Maximove prednášky zachovali, je byzantský pergamen *Parisinus Graecus 1962*. Pergamen vznikol pravdepodobne v 9. storočí po Kr. a patrí do rodiny tých istých rukopisov, do ktorých patria najkvalitnejšie rukopisy Platónových dialógov. *Parisinus 1962* obsahoval popri Maximových prednáškach aj diela stredných platonikov Albína a Alkína.[20] Túto skutočnosť by sme vo svetle úvah o Maximovom živote nemali podceňovať – môže totiž naznačovať, že Maximos bol v skutočnosti členom platónskej Akadémie 2. storočia po Kr., ktorý bol v Ríme na nejakej diplomatickej misii a jeho filozofia „made easy“ predstavuje v skutočnosti zjednodušené platónske doktríny, obohatené o rôzne príklady a podobenstvá, pravdepodobne preto, aby spĺňali intelektuálne požiadavky publika, ktorému mali byť adresované.[21]

V Maximových textoch je prítomný silný eklekticismus – filozofia predstavuje pre neho *consensus*

omnium, najmä platónskych, ale aj stoických, či kynických. Platón je pre neho vzorovým príkladom pre takmer každý problém, o ktorom píše a hoci je podľa Maxima Platón žiakom samotného Homéra, svojou výrečnosťou ho prevyšuje (*Or.* XXVI. 3, XI. 1-2). Čítanie Platónových dialógov Maximos napokon prirovnáva k ťažbe zlata, ktorá je síce náročná, no prináša veľkú odmenu.

Podobne je aj Maximovo dielo takýmto skrytým pokladom pre nás – v jeho rečiach nachádzame roztrúsené nepriame zlomky mnohých autorov, od sókratovcov, kynikov, či stoikov až po epických básnikov a tragických autorov. Ide o rezervoár starších myšlienok, ktoré Maximos usporiadal pre potreby explikácie filozofických tém priemerne vzdelanému publiku v Ríme. Problém je v tom, že Maximos takmer nikdy neuvádza mená autorov a ich diela, z ktorých čerpá. Vzniká tak paradoxná situácia – Maximove dielo je síce z hľadiska *Quellensforschung* vzácne a dôležité, no reálne ho moderní bádatelia nemôžu využiť, pretože akékoľvek priradenie Maximových pasáží tomu či onomu staršiemu autorovi musí byť špekulatívne. Možno aj to je dôvod, prečo o Maxima javí záujem tak málo moderných bádateľov.

Filozofia

Maximos bol teda skôr exponentom platónskych dogiem 2. storočia po Kr. O platónskom pozadí Maximovho myslenia vypovedá takmer celý obsah jeho diela. Filozofia predstavuje pre neho jednotu teoretického a praktického života, ktorá vychádza z platónskeho videnia sveta a sókratovskej cnosti. Zachováva platónsko-aristotelovské presvedčenie, že teoretický život je nadradený praktickému (*Or.* XV a XVI). Učenie sa nie je nič iné, než len rozpomínanie sa na veci, ktoré sme kedysi poznali (*Or.* X). K problematike poznania pristupuje obdobným spôsobom, ako Platón v *Theaitétovi* (*Or.* VI) a to isté platí aj o problematike lásky (*Or.* XVIII – XXI), ktorá sleduje expozíciu Platónových myšlienok v *Symposiu*. K problematike trestania nespravodlivosti zaujíma podobné stanovisko, ako Platón v *Gorgiovi* (*Or.* XII). Dialógy *Prótagorás* a *Menón* slúžia Maximovi ako inšpirácia a predloha k jeho vlastnému spracovaniu otázky, či je cnosť umením, ktoré sa dá naučiť (*Or.* XXVII, XXXVII-XXXVIII).

Zaujímavé sú Maximove teologické názory, ktoré prezentuje v rečiach o Sókratovom *daimoni* (*Or.* VIII a IX), o Platónovom bohovi (*Or.* XI) a v ďalších piatich deklamáciách (*Or.* II, IV, V, XIII, XLI). Rozvíja v nich komplexnú náuku o démonológii: na vrchole kozmu sedí nehybný, najvyšší Boh, ktorému sú podriadení viditeľní bohovia (planéty), ktorým sú zase podriadení neviditeľní daimóni.

Ďalšie reči pojednávajú o rôznych populárnych filozofických témach: filozof sa vie vyjadrovať ku všetkým otázkam a je preto vhodným spoločníkom na akúkoľvek diskusiu (*Or.* I); Sókratés konal správne, keď sa na súde nepokúšal obhajovať za každú cenu len preto, aby si zachránil život (*Or.* III); duševné choroby sú horšie, ako tie telesné (*Or.* VII); cenné rady poskytuje v prednáške o tom, ako rozlíšiť priateľa od lichotníka (*Or.* XIV); v dvoch prednáškach sa snaží zmierniť antagonizmus medzi Platónom (resp. filozofmi) a Homérom (resp. básnikmi) (*Or.* XVII, XXVI); vo viacerých prednáškach rozvíja eudaimonistické poňatie filozofie, ktorej hlavným účelom je racionálne podmienená slasť z rozumového života a dialektických diskusií (*Or.* XXII, XXIX-XXXIII).

Maximovo dielo tak pred nami plasticky stvárňuje antickú filozofickú kultúru v období jej posledného serióznejšieho rozmachu. Odhaľuje pred nami scestovaného a sčítaného intelektuála, ktorý svoje dielo koncipoval jednak rétoricky – za účelom zaujatia publika, ktoré je zvyknuté na istý rečnícky štandard – a jednak filozoficky, aby v poslucháčoch vzbudil záujem o filozofiu a túžbu po sebazdokonaľovaní sa. Takéto hľadanie kompromisu alebo strednej cesty medzi náročnosťou výkladu na jednej strane a jeho prehnanou jednoduchosťou na druhej strane má aj svoje negatíva. Maximos pravdepodobne nebol taký vynikajúci rétor ako jeho viacej známi kolegovia a miera zjednodušenia filozofických myšlienok je možno trochu predimenzovaná. Napriek tomu predstavuje dielo Maxima z Tyru významný počin, ktorý si zasluhuje viacej pozornosti, než akej sa mu v súčasnosti dostáva.

Literatúra

- ANDERSON, G.: *The Second Sophistic*. London: Routledge, 1993.
- BOWERSOCK, G. W.: *Greek Sophists in the Roman Empire*. London: Oxford University Press, 1969.
- BOWERSOCK, G.: Artemidorus and the Second Sophistic. In: BORG, B. E. (Ed.): *Paideia: The World of the Second Sophistic*. Berlin: Walter de Gruyter, 2004, s. 53-64.
- DILLON, J.: *The Middle Platonists, 80 B. C. to A. D. 220*. Ithaca: Cornell University Press, 1977.
- FRAŇO, P.: Fabius Planciades Fulgentius. In: *Ostium*, roč. 13, 2017, č. 1.
- KONIARIS, L. G. (Ed.): *Maximus Tyrius Philosophumena – Διαλεξεις*. Berlin & New York: Walter de Gruyter, 1995.
- LAUWERS, J.: The Rhetoric of Pedagogical Narcissism: Philosophy, Philotimia and Self-display in Maximus of Tyre's First Oration, *The Classical Quarterly*, roč. 59, č. 2, s. 593-607.
- LAUWERS, J.: Self-advertising Meta-poetics in Maximus of Tyre's 25th Oration, *Wiener Studien*, roč. 125, 2012, s. 75-84.
- NUFFELEN, P.: *Rethinking the Gods. Philosophical Readings of Religion in the Post-Hellenistic Period*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
- SCHMITZ, T. A.: Plutarch and the Second Sophistic. In: BECK, M. (ed.): *A Companion to Plutarch*. Basil: Blackwell Publishing Limited, 2014.
- TRAPP, M. (Ed.): *Maximus Tyrius: Dissertationes*. Stuttgart: Vieweg + Teubner, 1994.
- TRAPP, M.: *Maximus of Tyre. The Philosophical Orations*. Oxford: Clarendon Press, 1997.
- TRAPP, M.: Apuleius of Madauros & Maximus of Tyre. In: SORABJI, R., SHARPLES R. (Eds.): *Greek and Roman Philosophy 100 BC - 200 AD, Vol. II*. London: University of London 2007, s. 467-482.
- WHITE, E. M.: Landino and Maximus of Tyre. In: *Renaissance News*, roč. 13, 1960, č. 4, s. 289-294.
- WHITMARSH, T.: *The Second Sophistic*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- WHITTAKER, J.: Parisinus Graecus 1962 and the Writings of Albinus. In: *Phoenix*, roč. 28, č. 3, 1974, s. 324-325.
- WHITTAKER, J.: Parisinus Graecus 1962 and Janus Lascaris. In: *Phoenix*, roč. 31, 1977, č. 3, s. 239-244.

P o z n á m k y

- [1] Do prvej skupiny by sme mohli zaradiť takmer všetkých predsókratovských mysliteľov a tiež mnoho autorov z klasického a helenistického obdobia, do druhej skupiny zasa autorov, akými sú Diogenés Laertský, Athénaios z Naukratidy, alebo rímsky autor Fabius Planciades Fulgentius. K poslednému menovanému autorovi pozri bližšie štúdiu FRAŇO, P.: Fabius Planciades Fulgentius. In: *Ostium*, roč. 13, 2017, č. 1.
- [2] Výraz však pochádza z diela *Životy sofistov* (Βίοι Σοφιστῶν) od Flavia Filostrata (170-250 po Kr.). Pre Filostrata boli predstaviteľmi hnutia druhej sofistiky prakticky všetci profesionálni rečníci, pôsobiaci v grécko-rímskom svete po období „prvej sofistiky“, teda od 4. storočia pred Kr. Až moderná historiografia antickej literatúry začne spájať obdobie druhej sofistiky výhradne s rímskym obdobím 1. až 3. storočia. Por. ANDERSON, G.: *The Second Sophistic*. London: Routledge 1993, s. 13.
- [3] K renesančným autorom, ktorí sa Maximovi venovali trochu viac systematicky, pozri WHITE, E. M.: Landino and Maximus of Tyre. In: *Renaissance News*, roč. 13, 1960, č. 4, s. 289-294 a tiež WHITTAKER, J.: Parisinus Graecus 1962 and Janus Lascaris. In: *Phoenix*, roč. 31, 1977, č. 3, s. 239-244.
- [4] TRAPP, M. (Ed.): *Maximus Tyrius: Dissertationes*. Stuttgart: Vieweg + Teubner 1994; KONIARIS, L. G. (Ed.): *Maximus Tyrius Philosophumena – Διαλεξεις*. Berlin & New York: Walter de Gruyter 1995.
- [5] Pozri bližšie TRAPP, M.: *Maximus of Tyre. The Philosophical Orations*. Oxford: Clarendon Press 1997.
- [6] Por. M. TRAPP, *Maximus of Tyre*, c. d., s. xvi.
- [7] DILLON, J.: *The Middle Platonists, 80 B. C. to A. D. 220*. Ithaca: Cornell University Press, s. 399.
- [8] NUFFELEN, P.: *Rethinking the Gods. Philosophical Readings of Religion in the Post-Hellenistic*

Period. Cambridge: Cambridge University Press 2011, s. 125. Pozri tiež TRAPP, M.: Apuleius of Madauros & Maximus of Tyre. In: SORABJI, R., SHARPLES R. (Eds.): *Greek and Roman Philosophy 100 BC - 200 AD, Vol. II*. London: University of London 2007, s. 467-482.

[9] LAUWERS, J. : Self-advertising Meta-poetics in Maximus of Tyre's 25th Oration, *Wiener Studien*, roč. 125, 2012, s. 75-84; LAUWERS, J.: The Rhetoric of Pedagogical Narcissism: Philosophy, Philotimia and Self-display in Maximus of Tyre's First Oration, *The Classical Quarterly*, roč. 59, č. 2, s. 593-607.

[10] WHITMARSH, T.: *The Second Sophistic*. Oxford: Oxford University Press, 2005, s. 4.

[11] SCHMITZ, T. A.: Plutarch and the Second Sophistic. In: BECK, M. (ed.): *A Companion to Plutarch*. Basil: Blackwell Publishing Limited 2014, s. 33.

[12] ANDERSON, G.: *The Second Sophistic*, c. d., s. 26

[13] BOWERSOCK, G. W.: *Greek Sophists in the Roman Empire*. London: Oxford University Press 1969, s. 17-42

[14] Bádátelia zvyknú z tejto skupiny vynímať hlavne Plútarcha, por. SCHMITZ, T. A.: Plutarch and the Second Sophistic, c. d., s. 32.

[15] Suidas, s. v. μ 173. Správa zo Suidovho lexikónu je prevzatá od Hésychia z Milétu (druhá polovica 6. storočia n. l.). Viacerí bádátelia zvyknú uvádzať ešte správu z Eusébiovej kroniky, ktorá datuje Maximov mužný vek do roku 152 po Kr. Pozri bližšie M. TRAPP, *Maximus of Tyre. The Philosophical Orations*, Oxford: Clarendon Press 1997, s. lvi; DILLON, J.: *The Middle Platonists*, c. d., s. 399.

[16] Por. TRAPP, M.: *Maximus of Tyre*, c. d., s. xii; BOWERSOCK, G.: Artemidorus and the Second Sophistic. In: BORG, B. E. (Ed.): *Paideia: The World of the Second Sophistic*. Berlin: Walter de Gruyter 2004, s. 60.

[17] Or. II. 8.

[18] Or. II. 8.

[19] Or. IX. 9.

[20] Pozri bližšie TRAPP, M.: *Maximus of Tyre*, c. d., s. lvii, ktorý kladie dátum vzniku rukopisu do roku 875 po Kr. Niektorí autori uvažovali aj nad neskoršími dátumami (rok 954, resp. 1044 po Kr.), avšak tieto datácie sa nezdajú byť dostatočne presvedčivé, pozri bližšie argumentáciu v štúdiu WHITTAKER, J.: Parisinus Graecus 1962 and the Writings of Albinus. In: *Phoenix*, roč. 28, č. 3, 1974, s. 324-325. Nižšie spomínaný autor upozorňuje na skutočnosť, že pergameny mohli pochádzať z prostredia Fótiovej školy.

[21] NUFFELEN, P.: *Rethinking the Gods*, c. d., s. 125.

Mgr. František Škvrnda ml., PhD.

Katedra medzinárodných politických vzťahov

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická Univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1

852 35 Bratislava 5

E-mail: frantisek.skvrnda2@euba.sk